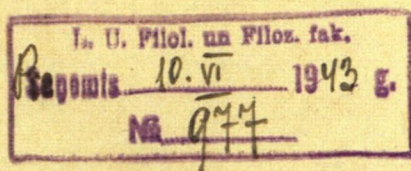


58
Ieskaite
par studiju darbu.
1943. g. 9. v. J. P. Jansons

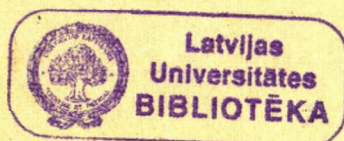
Priemants 1943. g. 10. VI red.



S. 177

M ā t e r u J u r i s
k ā
s a v a l a i k a i d e o l o g s .

Filozofijas un filoloģijas fakultātes baltu nodaļas literātū-
ras nozares studentes Skaidrītes Driķes, matr. 21958,
studiju darbs
1943. g.



D a r b a s a t u r s .

I e v a d s .

Māters kā sava laika cilvēks — veclat-
viskais un nacionālās kultūras cilvēks 4 - 7 lpp.

I z t i r z ā j u m s .

Māteru Jura laikmetiskie centieni.

A. Sociālie centieni.

1. Tīri saimnieciskā līnija 7 - 9 "
2. Sociāli - juridiskā līnija ... 9 - 10 "

B. Nacionālie centieni.

1. Mātera nostāšanās jaunlatviešu
pusē un tautisko centienu rak-
sturojums 10 - 13 "
2. Cīņas ar jaunlatviešiem 13 - 18 "
3. Mātera attiecības ar Baltijas
vāciešiem un Krievijas valdību 18 - 19 "

N o s l ē g u m s .

Mātera darbības vērtējums 19 - 21 "

Mātera laika ideoloģija ir tautiskā laikmeta ideoloģija, kas pamatojas apgaismes un tautiskajos cēnienos.

Apskatīsim Māteru Juri kā sava laika cilvēku. Māteru Juris, latviešu zemnieka dēls, dzimis 1845.gadā Aizputes apriņķa Cildu pagasta Vidukļos, aug vienkāršos zemnieka dzīves apstākļos līdz tēva nāvei. Tad apdāvināto un pēc zināšanām slāpstošo zēnu pieņem audzināšanā mācītājs Katerfelds. Īsts patriarchs ir Mātera vēlākais maizes tēvs, apgaismotais Skrundas barons Koskuls, kas Māteram izgādā rakstveža palīga vietu Skrundā. Barona Koskula personā, kas ir cildenas dabas cilvēks, Māters mācās cienīt muižniecību. Te attīstās Māters - aristokrāts, kāds viņš parādās savā dzīvē un darbībā. Te Māters manto patriarchālos uzskatus. Māters aizstāv patriarchālo iekārtu zemnieka un muižnieka, saimnieka un kalpa attiecībās. Kungi vēl zemniekiem tikai labu, palīdz izglītoties, lai celtos zemnieku labklājība, bet zemniekam tad arī čakli jāmacās, jāizlietā iegūtās zināšanas saimniecībā, nav jāaizmirst arī pateicība kungiem, protams, ja tie zemnieku labvēļi. Tāpat saimniekam jā rūpējas par saviem gājējiem, viņu materiālo labklājību un dzīvokļiem. Viņam jā rūpējas arī par gājēju garīgām vajadzībām. Šīs idejas skaidri parādās Mātera daiļdarbos, runās un publicistikā. ¹⁾ Jaunībā un darbības sākumā redzam Māteru Juri - veclatvieti. Tāds

viņš izveidojies, pavadīdams jaunības gadus mācītāja un muižnieku vidū.

Lai gan Māteru Juris saņēmis vācisku audzināšanu un izglītību, tomēr arī nacionālie centieni nepaliek viņam sveši. Viņš nepaiet tiem garām, bet uzņem arī jaunlatviešu idejas. Līgotņu Jēkabs Mātera biogrāfijas apskatā aizrāda, kā tas bija iespējams. Viņš raksta: "Savu daļu tas ir iespaids, kuru Māteru Juris ieguva no krietnā barona Koskula, kas cienīja vienādi zemnieku kā latvieti, bet arī Pēterburgas Avīžu iespaids, ko Māteru Juris lasīja, vēl dzīvodams Skrundā. Tāpēc jau pie pirmajiem soļiem dzīvē Māters ir latvietis, kas nekur nekaunās un nebēg no savas tautības." 2)

No Pēterburgas Avīzēm Māteru Juris iepazīstas ar Valdemāra idejām. Tāpat viņš iepazīstas ar Kronvalda idejām no Kronvalda rakstiem. Lai izprastu Mātera ideoloģiju, jāatceras Kronvaldu Atis un Valdemārs. Jāatceras Valdemāra ievadītais sociālais un Kronvalda nacionālais virziens. Valdemārs bija galvenām kārtām tautsaimnieks, tautas saimnieciskās patstāvības veicinātājs. Valdemārs ar lielu enerģiju sekmēja latviešu kapitāla un gruntniecības nodibināšanu, uz kuras pamatiem latvieši varēja pacelties augstāk sociālā un tiesiskā ziņā. Kronvaldu Atis izteica latviešu nacionāli kultūrālo atmodu un latviešu inteliģences garu. Par latviešu jaunās inteliģences vadoni to padarīja cīņa par nacionālām skolām un latviešu nacionālajām kultūras interesēm.

Māteru Juris uzņēmis Kronvalda un Valdemāra idejas. Viņš pieņem Kronvalda nacionālismu un patriotismu, ko viņš izpratis dziļāk nekā viens otrs viņa laika tautietis. Latviešu tautu, šo jauno ideālu, Māters grib tērpt reālā miesā. Tā - lielie ekonomiskie centieni.³⁾

Māters raksta: "... sadzīves izglītošana, labu tikumu kopšana un pamācīšana ar vārdiem vai arī rakstniecības un mākslas sekmēšanu (teātris) un beidzot ar patriotismu. Neviena tauta nevar attīstīties un kārtīgi uz priekšu doties, ja tā sevi par tautu nesajūtas, ja tai nav pagātnes un nākamības, ja tā nav, tā sakot, vēstures grāmatā ierakstīta par kopību, par tautu ar savu valodu, savām tautiskām ierašām, ar savu rakstību (Liter.), saviem centieniem, ar savām mājām (grunts, īpašumi, draudžu ēkas, biedrības rami, skolas u.t.t.), ar saviem varoņiem (tādēļ uz mūsu pagātnes izpētīšanu jāliek daudz lielāks svars, nekā līdz šim noticis), ar saviem tautu svētumiem (valodas svabardība augstākā ziņā, kas vien tautas lielumu un attīstību var nodibināt un vairo, piemēram zīmes u.t.t.)." ⁴⁾

Šajos Mātera vārdos varam saskatīt viņa ideoloģijas galvenos pamatelementus: Pirmkārt, izglītība un tikumība pacelama. Tā ir veclatviešu ideoloģijas pamatdoma. Otrkārt, tautā jāmodina kopības apziņa. Treškārt, tautai jāstiprina saimnieciskie pamati. Māters, uzņēmis veclatviešu idejas, apvieno arī Kronvalda un Valdemāra idejas. Galveno uzdevumu, lai ietvertu jauno latvieti-

bas ideju reālā miesā, viņš saskata tautas saimniecisko pamatu stiprināšanā, īpaši zemnieku stāvokļa uzlabošanā un tautas vienībā. Latviešu tautai jārada garīgā seja. Te galvenā nozīme latviešu valodai, skolām, literātūrai un mākslai. Māters nostājas uz jaunlatviešu ideoloģijas pamatiem. Latviešu tautai jāattīstās patstāvīgi un tautiskā garā.

Strādājot par tiesu rakstvedi Lieldzeldē, Rudbāržos, Skrundā un citur, Māteru Juris labi iepazīstas ar zemnieku dzīves vajadzībām un trūkumiem tiesiskā un saimnieciskā ziņā. Viņš jūtas aicināts strādāt un palīdzēt.

Tagad apskatīsim Māteru Juŗa laikmetiskos centienus cīņā par latviešu zemnieka saimniecisko un garīgo labklājību.

1873. gadā Māteru aicina uz Jelgavu Kurzemes gubernātors Lillienfelds, ievērojis Mātera juridiskās spējas rakstveŗa darbā. Māters sāk plaši darboties zemnieku lietā. Cīņu par zemnieka labklājību pauŗ viņa, ŗim nolūkam speciāli izdots laikraksts, Baltijas Zemkopis (1875 - 1880). Tāpat sociālās idejas Māters pauŗ arī Kurzemes Biŗkopības biedrībā, ko nodibina vācieŗi 1856. gadā biŗkopības veicināŗšanai. Tai viņš piedāvā Baltijas Zemkopi par biedrības laikrakstu. Mātera programma ŗāda: Zemniekam jāiepērķ māja, jāmacās kopt zemi, jāizlietā savas juridiskās tiesības. Zemkopības pacelŗšanu var panāķt, paceļot ar intensīvu saim-

niekošanu ienākumus un veicinot māju iepirkšanu. Viņš ievieto Baltijas Zemkopī rakstus par panākumiem lauksaimniecības teknikā, par mākslīgiem mēsliem, par strādniekiem un kalpiem u.c. Māters pieaicina laikrakstam lauksaimniecības speciālistus, atreferē runas Biškopības biedrībā, kas paplašina darbības lauku, pievienojot citas lauksaimniecības nozares: zemkopību, dārzkopību un mājsaimniecību. Tas Mātera nopelns. Tādā veidā Māters populārizē lauksaimniecības jautājumus, un Biškopības biedrības sapulces ir labi apmeklētas. Māters iestājas arī Rīgas Latviešu biedrībā un jautājumu izskaidrošanai veltītajos vakaros ieteic saimniekošanu ar kalpiem, ieteic turēt precētus kalpus un rūpēties par viņu dzīvokļiem. Vēl šodien redzam šīs Mātera idejas reālizēšanas vajadzību. Viņa uzskatos liela tālredzība. Arī māju iepirkšanas nepieciešamību Māters apskata no visām pusēm un dedzīgi to propagandē, ievietojot Baltijas Zemkopī rakstus, sniedzot aizrādījumus par kontraktu slēgšanu u.t.t. Šī Mātera doma, ka ceļš uz tautas ekonomisko neatkarību ved caur zemnieku māju iepirkšanu, redzama jau Baltijas Zemkopja pirmā numurā. Līgotņu Jēkabs min šādus datus: "1866. gadā no visām mājām 6,2 % zemnieka īpašumā, bet 1887. gadā pārdotas 10.319 mājas, nepārdotas tikai 1.608 no visām privātmuižu zemnieku mājām. Māteru Juris tāpat šinī ziņā bija atminējis sava laika prasību, cēla to savai tautai priekšā kā sasniedzamu uzdevumu, veicināja tā atrisināšanu, tā radīdams sev neizdzēšamu piemi-

nu latviešu mazgruntniecības vēsturē." 5) Trešais Mātera programmas punkts, ka zemniekam jāizlietā savas juridiskās tiesības. Viņš redz, ka tauta nepazīst un nezina likumus. Arī iemeslu Māters zina. To Māters pasaka vēstulēs par Baltijas sadzīvi, ka likumus zināt un izprast var tikai tās zemes iedzīvotāji, kuru valodā likumi pasludināti. Latviešiem šī katra pavalstnieka tiesība nav bijusi piešķirta tādā mērā, lai viņi savus likumus zinātu. Tāpēc arī tiesās jālietā latviešu valoda, jo tikai retais pagasta amata vīrs pilnīgi sapratīs vāciski. Tiesas locekļiem jāpalaujas uz skrīvera tulkojumu, bet tas nav likumīgi prasīt, lai kāds amata vīrs paraksta dokumentu, kurā saturs tam nav pilnīgi pazīstams. Pirms viņš ko paraksta, viņam jāzina skaidri un gaiši, kas parakstāms, jo vēlāk viņam ne citam jāatbild par parakstīto. 6) Otrkārt arī prāvniekam jāzina, ne vienas, ko viņš izsaka, bet arī, vai tas, ko viņš izsacījis, tiešām tā tiek uzrakstīts. Atzinis šo nepieciešamību Māters stājas pie likumu tulkošanas darba. Bez rakstiem Baltijas Zemkopī un vēlāk izdotajā juridiskajā laikrakstā Tiesu Vēstnesī (1880 - 1884), iznāk likumu tulkojumi arī grāmatās: Likumi un nosacījumi par pagasta valdīšanu un policiju Kurzemes gubernā un Vidzemes un Kurzemes privāttiesību likumu grāmata, kas iznāk pēc Mātera nāves. Tajās Māters nodibina latviešu juridisko terminoloģiju. Tagad, protams, tām nozīme maza, bet tās paliek par Mātera

sirdsdedzes lieciniecēm savas tautas un vispārības labumam. Māters pašvaldības jautājumos aizstāv zemstes. Sevišķi noteikti viņš uzstājās pret nelikumībām pagastu dzīvē un rakstā "Kas ievērojams pie pagasta amatvīru celšanas" nosoda nevēlamās parādības pagastu dzīvē, kurā bieži valda tumšais krodzinieks savtīgos nolūkos. Māters grib tautu audzināt arī tikumiski. Līdz šim vērojām Mātera darbībā turpināto Valdemāra sociālo līniju.

Īsts nacinālists Māters parādās, kaŗojot par skolām. Baltijas Zemkopī redzamu vietu ieņem raksti par skolām un ziņojumi no lauku pagastiem par skolu apstākļiem. Mātera laikā valodas jautājums skolās ir sevišķi aktuāls. Māters nevar tam paiet garām. Viņš prasa, lai skolās ievēd un māca latviešu valodu. Baltijas Zemkopī viņš raksta, ka, lai gan likums nosaka, ka gada skolai jāvada bērni arī mātes valodas lietāšanā tālāk nekā ziemas skola to varēja un, ka latviešu valodas likumi un ortografija skolā jāmāca, tomēr nav nevienas stundas latviešu valodas mācībai, nav arī skolotāju, kas šim nolūkam būtu sagatavoti. Māters aicina visiem spēkiem gādāt par to, lai latviešiem neatņemtu ar likumu nodrošinātās valodas tiesības tiesās un skolās. Māteru Juris droši un atklāti stāv par latviešu valodas tiesībām. Viņš nekaŗo pret vācu valodu pašu, bet par to, ka tā latviešiem nav uzspiežama. Tāpat no otras puses vāciešiem nav uzspiežama latviešu valoda. Vācu valoda ir gan vajadzīga šejienes augstāko skolu apmeklētājiem,

bet tā nav uzspiežama tautai, jo tā zinātniski neizglītosies, un tai vācu valodu mācīties ir gluži veltīgs laika kavēklis. 7) Šai ziņā Māters iet Kronvalda pēdās. Māters prasa, ka pilsētās, kur dzīvo latvieši un maksā nodokļus, jāceļ skolas, kurās mācītu latviešu valodā.

Māters, tāpat kā citi tautiskā laikmeta darbinieki, atzīst vēstures pētīšanas vajadzību. Viņš raksta: "... uz mūsu pagātnes izpētīšanu jāliek daudz lielāks svars nekā līdz šim noticis..." 8) Viņš domā arī par Valdemāra ierosināto tautas tradīciju vākšanas darbu un 1884. gada Tiesu Vēstneša trešajā numurā iespiež tautas tradīciju vākšanas plānu, jo viņa atziņa un domas ir: "Latviešu tauta negrib beigties kā tauta pastāvēt, viņa negrib nodot savu tautību, valodu un visas savas tautiskās mantas." 9)

Māteru Juris gan audzis vāciskā vidē, tomēr jau darbības sākumā parāda nacionālus centienus. Apskatīsim, kādas bija Mātera attiecības ar jaunlatviešiem.

Noteiktu stāvokli šīnī ziņā viņš ieņem jau 1875. gada beigās un to skaidri norāda arī Baltijas Zemkopī. Nostāšanos ierosina mācītāja Fīrhufa, Vidzemes mācītāju sinodes komisijas locekļa, trīspadsmit tezes par jaunlatviešiem. Tezēs konstatēts, ka "jaunlatvietība" esot starp vācu un latviešu tautas zaru pastāvošo pretešķību slimīga un vienpusīga saspīlēšana Baltijā, kas ceļoties tāpēc, ka jaunlatvieši pilnīgi nepazīstot šo tautu kopīgos uzdevumus un mērķus kopējā tēvijā. Fir-

hufs izskaidro, ka jaunlatvieši, turēdami latviešus par attīstītu, patstāvīgu tautu, vāciešus atstumj pie malas un mākslīgi cenšas veidot visas sadzīves formas, kas radušās vēsturiskās, patstāvīgās tautās strādājot un cīnoties gadu simteņiem. 10) Māters, ievērojot viņa vācisko audzināšanu, varēja paiet garām šīm tezēm, bet pārāk skali viņā runāja latvieša asinis un piederība pie savas tautas. Strīds par šīm tezēm un polemika ar šo težu aizstāvjiem Māteru Juri atvērsija no Skrundas muižā ieaudzinātā patriarchālisma un noved viņu jaunlatviešu pusē. Māters šīs tezes ievieto Baltijas Zemkopī un pierāda, ka vācu mācītāji maldās. Viņš apgaismo jaunlatviešu īsto būtību un raksta: "Visus, kas noliedza, ka tie latvieši un pie tam runāja, lasīja un rakstīja latviski, tos dēvēja par jaunlatviešiem un tādēļ par ļauniem, briesmīgiem un skādīgiem cilvēkiem, bet ja latvietis nav pilns latvietis, tad viņš ir nepilns jeb puskoka lēcējs. Tādu puskoka lēcēju, pat augsti mācītu, mums vis netrūkst, bet tie ir vāciešiem un latviešiem par ļaunu un samaitāšanu. Lai paliek katrs pie tās tautas, kurās loceklis viņš ir pēc sava dzimuma, lai viņš cienī vispirms savu tautu, tad viņam nenāksies grūti arī citas tautas cienīt. Tāds lai ir latvietis, tāds lai ir Baltijas vācietis." 11)

Tā nemanot Māters nokļūst garīdzniecības un muižniecības sīvākos pretiniekos, būdams tomēr dziļi reliģiozs un tikai ar pateicību atceroties savus muižnieku kārtas

labdarus. Te liela nozīme Mātera lielajai taisnības mīlestībai un naidam pret ļaunumu. Viņa devīze: "Kārot pret ļaunumu, katra pienākums." 12) Taisnības vārdā viņš apkaņo garīdzniecības liekulību, tomēr atzīstot, ka īsta sirds ticība ir veclatviešu krāšņākais zieds, bet tā iet mazumā. Tomēr Māters nenostājas pret visiem, bet atzīst: "Es darītu netaisnību, ja es visus veclatviešus šim pulkam pieskaitītu. Es esmu tikai tos vainīgos domājis." 13)

Māters nostājas uz jaunlatviešu nacionālās ideoloģijas pamatiem, bet drīz izrādās, ka ar idējiskiem draugiem viņš nevar saprasties. Māters redz tautiskuma vājās puses, programmas trūkumu un kritizē to, bet to viņš dara lietišķi un jaunlatvietībai par sevi reuzbrūk. Māters konstatē, ka neviens nav īsti skaidrībā par to, kāda tā attīstība īsti ir un kas ar to jāsaprot. Vārdi: Latvija, tauta, tautība, attīstība, tēviņa, patriotisms, brīvība u.t.t. viņiem esot bez noteikta satura. "Tas vienīgais vīrs, kas šo lietu mēģinājis izskaidrot ir nelaika Kronvalds, bet viņa raksts "Nationale Bestrebungen" kā par brīnumu vēl šodien nav latviski pārtulkots... Un cik ir, kas Kronvaldu pilnīgi saprot." 14) Kā Māters izprot tautiskos centienus, rāda šie viņa vārdi: "Tautiskie centieni iziet uz tam, tautas vēsturiskās garīgās mantas (val., liter., ticība, ierašas u.c.) uzturēt un izkopt: tautu kā vienas ģimenes kopību vest pie lielākas attīstības un labklāšanās; pie viņas piederīgiem modernāt vienprātību un cilvēcības pašapzinības godu." 15)

Māters atzīst, ka jaunlatviešu centienu pamati ir pareizi, bet trūkst kārtīgas organizācijas. 16) Pavisam citādi Māters kritizē atsevišķas personas un vadonūs. Te viņa kritika ir asa un bieži partejiska. Māters pārmet, ka latviešiem trūkstot kārtīgi nodibināta organa, kas varētu apkarot pret viņiem presē celto neslavu un apgaismot latviešu lietas tā, kādas tās patiesi ir. Mācītiem tautiešiem neesot vaļas. Tiem jācīnoties ar tautiskā vadona cepuri. Viņi arī par to nedomājot, jo viņiem jādomā, kā savus konkurentus vislabāk samīt kājām. Izceļas Mātera un Rīgas Latviešu biedrības apkaņošanās. Cīņa ir nesaudzīga. Māteram nepietiek ar presi vien. Viņš saraksta arī romānu Patriotisms un mīlestība, te attēlojams savu pretiniekus negatīvās pusēs. Sevišķi asi Māters apkaņo neīstu patriotismu un tukšu lielību ar to. Tāpat kā viņš droši un bezbailīgi rādījis veclatviešu vainas un vājības: "... taisnība pagēr, ka es tāpat daru ar jaunlatviešiem, jo kad vāti grib dziedēt, tad nedrīkst glāstīt... Jūs arī zināt, cik augsti un svēti es turu īsto patriotismu, dedzīgu tautas mīlestību. Bet tas, ko es šē mājēju un graizu, nav ne patriotisms, nedz mīlestība, tā ir ģekība, nomaldīšanās no īsta ceļa. Savu tautu mīlēt, savu dārgo mātes valodu neaizliegt, bet kopt un augstā cienā turēt, ir katra īsta vīra pirmais pienākums, bet ar to lielīties un citus aizņemt ir ģekība, kas pat par rupju nekaunību var pārvērsties." 17) Māters tomēr grib cerēt, ka arī tie, kas tagad vēl tikai ārēji izrādās par latviešiem, ar laiku atzīs, ka tikai iekšēja vērtība, dziļāka pārliccināšanās un darbi, cilvēku padara par pilnīgu un īstu savas tautas locekli.

Dzili izpratis patriotismu un tautiskos centienus Māters zina, ka mīlestība pret tautu ir tā, kas dod šiem centieniem saturu, kamēr pārējiem ja unlatviešiem vārdi - Latvija, latvieši, tautība, brīvība, centieni burbuļo juku jukām kā ūdentiņš un avotiņš. 18) Patiesā nacionālisma vārdā Māters kritizē jaunlatviešus, kas tādi tikai vārda pēc. Viņš pārmet tiem augstprātību, paviršību, nopietnības trūkumu, pašmīlību u.t.t. Patriotisms, tautība un citi tamlīdzīgi vārdi šiem vīriem esot tikai izkārtne savtīgiem mērķiem un pašlabuma meklēšanai. 19) Lai gan Mātera laika biedri pārmet, ka Māters pret saviem pretiniekiem ir netaisns un partejisks, tomēr sava daļa taisnības viņam bija. Ka "patriotisms", atkal "tautība" un citi tamlīdzīgi vārdi bija bieži tukšas frazes un nesapraستی vārdi, to rāda arī piemēram Kaudzišu Mērnīku laiki. Mātera pretinieki savukārt uzbrūk Baltijas Zemkopim un Biškopības biedrībai, bet visvairāk tie ķengā Mātera privāto dzīvi. Kādi bija strīda cēloņi? Par to Māters raksta vēstulē Kārlim Milleram: "Kamēr Baltijas Zemkōpis vēl ar Pasauli un Dabu (Biezbārža) ar Darbu (Tomsona) un Latviešu Avizēm cīnījās, kamēr viņam vēl nekāds svars nebija, tamēr Baltijas Vēstnesis to lika mierā, kautgan viņš tam labo slavu bija laupījis. Bet ar to acumirkli, kur tas bija citādi, sākās tā bultu šaušana un odžu duršana... Un kādēļ? Tādēļ, ka Dīriķa kungs priekš sevis citus dievus nevar ieredzēt, tādēļ, ka viņš tikai un allaž tikai viņš grib tas vienīgais būt, kam lai dzied slavas dziesmas." 20)

Māters strīda galveno iemeslu saskata pretinieku tendencē būt par galveno vadoni, bet Māters bija tieši tāds pat. Jau muižā uzaugot, Māters bija redzējis vienvaldību, un to viņš gribēja redzēt arī ap sevi. Tā tad viens strīda iemesls bija vadonības kāre, otrs - Mātera nesaudzīgā biedrības vīru kritika, lai gan idejiskā ziņā starpība bija maza. Līgotņu Jēkabs strīda iemeslu saskata arī laikmeta tikko augošā sociālo šķiru ideoloģijā. Septiņdesmito gadu beigās lauksaimniecības uzplaukums veicināja lauksaimnieku pašapziņas nobriešanu un Māters jutās aicināts par šīs šķiras domu izteicēju, bet vēl vai rāk, viņš gribēja būt arī tautas vadonis. No otras puses, Rīgā uzplauka latviešu sīkpilsonība, kuras vadonis kļuva Krišjānis Kalniņš, tai Dīriķis ar savu avīzi bija vajadzīgais domu izteicējs un idejiskais propagandists. Tomēr dziļākas principiālas izšķirības te nav meklējamas, jo latviešu jaunā sīkpilsonība nāca no laukiem un nekādā lielā pretrunā ar zemniekiem nestāvēja. Tā tad vadonības princips bija strīda galvenais cēlonis, un, reiz sācijas, strīds nevarēja tik ātri rimt. Mūža pēdējā posmā Māters daudz mācījies, strīdu izbeidz un atzīst, ka labāk jācīnās ar tautiskajiem laikrakstiem pret tautību pretiniekiem un meklē izlīgšanu ar tautiešiem. Māters cīņu azu zaudē. Gan strīdi un savstarpējā apkaņošanās viņu nekavē palikt biedrībās, bet parādi Baltijas Zemkopja dēļ un parādu piedzinēji, aiz kuriem stāvēja Mātera ienaidnieki, piespiež viņu slapstīties, tā kā viņš vairs nevar rosīgi darboties ne biedrībās, ne laikrakstos, un pretinieki panāk laikrakstu apstāšanos.

Viņi panāk Mātera izslēgšanu no Rīgas Latviešu biedrības un no Biškopības biedrības, kuras spožāko panākumu laikmets tomēr bija saistīts ar Māteru. Galvenais, Mātera nopelnu dēļ, tā palika par latviešu biedrību, jo Māters bija gādājis par latviešu biedru vairumu. Biedrība kļuva nacionāla, un jautājums bija izšķirts latviešiem par labu, kad Māteru ievēlēja par biedrības priekšnieku. Beidzot viņu bez dibinātiem juridiskiem iemesliem izslēdz arī no Jelgavas Latviešu biedrības, kuras galvenais dibinātājs un iniciators viņš bija. Mātera patvarības un varmācības biedrības iekšējā dzīvē, sevi izbīdot un rīkojoties pēc saviem ieskatiem, nav noliedzams, tomēr no iekšējiem strīdiem brīvajos laika sprīžos, piemēram, Biškopības biedrība ar sekmēm darbojās savā speciālā laukā un vispār lauksaimniecības nozarē, kā to jau redzējām. Biškopības biedrībai vēl tā nozīme, ka tā audzināja Kurzemes latviešus kopdarbībai, rādīja ceļu uz sabiedrisko labklājību un veicināja nacionālo pašapziņu. Māteru Juris bija ievērojams Kurzemes latviešu biedrību darbinieks un galvenais pamatlicējs Kurzemes biedrību dzīvē.

Māters grib panākt veclatviešu un jaunlatviešu apvienošanos. Viņš redz abu trūkumus un abu vērtības: "Es esmu pārliecināts, ka ne veclatviešu, ne jaunlatviešu lēģerī nav skaidrībā, kas jaunlatvieši un viņu centieni ir un, ka visa šķelšanās, un asāka vai lēnāka savstarpēja apkarošāšanās tikai uz misēšanos dibinās... Tikai, ja abas partijas stipri kopā turās, tiek par visu

viņu nākamību prātīgi un kārtīgi gādāts, paliek tā viena nespēcīga, tad ar otru ies atpakaļ, līdz abas beidzot būs nespēcīgas savu dārgāko mantu kārtīgi kopt un uzturēt. Jaunlatvieši, domājaties sevi vienus bez veclatviešiem, bez viņu garīgām mantām, bez viņu garīgiem avotiem, iz kuriem jūs esiet savu gudrību un gaismu smēluši, un tad atverat acis un lūkojaties uz vistuvāko nākamību, ko jūs tad ieraudzīsiet? Iesākuma galu! Un veclatvieši, domājat sevi vienus, bez jaunlatviešiem, bez tā dedzīgā tautiskā gara, kas tās mantas kopj un vairo, un tad lūkojat uz netālo nākotni, ko jūs tad ieraudzīsiet? Gala sākumu!" 21) Tomēr no saprašanās nekas neiznāk.

Māters izbeidz cīņu ar Baltijas Vēstnesi un Balsi, atzīstot, ka viņi padarītu neaizbildinājamu grēku, ja neietu palīgā citiem tautiskajiem laikrakstiem cīņā pret neģēlību, viltīgu apsūdzību un tautas garīgās brīvības apspiešanu, tāpēc savai programmai viņš vēl pievieno sekošo: "Ar tautu un viņas laikrakstiem pret tautas ienaidniekiem un netautiskām avīzēm." 22) Gan Māters vienmēr sludina kārtu sadarbību, tomēr viņš nevar mierīgā garā panest latviešu tautai darītās pārestības. Māters tomēr cer, ka tad, kad zemnieki savas mājas būs iepirkuši par īpašumu un kad abas puses atzīs, ka tām viens un tas pats gala mērķis, tad tautības jautājums Baltijas guberņas dzīvi nesakarsēs, bet latviešu un vāciešu kopīgās rūpes būs par zemes kārtību pārvaldīšanu un saimniecības pacelšanu. Tāpēc uz pilnīgu izlīdzināšanos iet latviešu un vāciešu nākamības ceļš. Māters tāpat pilnīgi

atzīst vācu kultūras centienus par dabiskiem, lai gan šie centieni nevienmēr attaisnojami un saskaņojami ar kristīgo mīlestību. Māters tomēr nedomā par vāciešu un latviešu saplūšanu vienā tautā, tāpat viņš nedomā par latviešu saplūšanu ar krievu tautu, pieņemot valsts centienus. Māters raksta: "Valsts vispārīgos centienus pieņemot par saviem, latvieši vēl nedomā savu tautību atņemt, valodu aizmirst un ar krievu tautu tā sakot sakausēties, palikt par krieviem arī tautības ziņā. Baltijas guberņa nevar savienoties ar citām valsts daļām. Tās mūsu būšanas ir vairāk nekā vienā ziņā gluži citādas nekā citās guberņās; tām nevar laist gluži tādus pat likumus kā valsts citās daļās." 23) Māters ir neitrāls un lojāls Krievijas pavalstnieks. "Latviešiem nekad nebūs iejaukties politiskās partijās, kas negribētu to, ko valdība vēlas. Ja vāci turas pie savām privilēģijām, tad viņiem uz tam savs iemesls, bet latviešiem šā iemesla nav, tādēļ viņiem rāmi un mierīgi jāgaida, ko valdība viņiem turpmāk piešķirs - viņiem šīnī lietā jāizturas neitrāli. Šo politisko taktu augstā valdība no latviešiem var pagērēt, un citādi darīdami, viņi zaudētu savu vēsturisko slavu." 24)

Kopsavilkumā jāsaka: Māters, uzņēmis jaunība apgaismes un kristīgos centienus, iziet dzīvē ar mērķi celt zemnieku garīgo un laicīgo labklājību. Viņš atsauca sava laika idejām. Ejot Valdemāra pēdās, Māters veicinājis māju iepirkšanu un lauksaimniecības pacelšanu, kādam nolūkam viņš dibina un vada sākumā tīri arodniecisko laikrakstu Baltijas Zemkopi, bez tam viņš cenšas vien-

mēr un visur audzināt latviešos tiesiskā stāvokļa izpratni un pašapziņu, dibinot pirmo juridiska satura laikrakstu Tiesu Vēstnesi un tulkojot likumus. Reiz sapratis nacionālos centienus, Māters paliek dedzīgs nacionālists, tic tautas attīstībai, visiem spēkiem cīnās par tautisko īpatnību un patstāvības uzturēšanu, karojot par latviešu valodas tiesībām skolās, cenšoties modināt tautā nacionālo pašapziņu, māca izprast vienības nepieciešamību. Īsts kritiķa gars būdams, Māters tautas mīlestības vārdā kritizē veclatviešus, atspēko uzbrukumus latvietībai, tāpat nesaudzīgi kritizē idejiskos biedrus, būdams, pēc laika biedru aprakstiem, bieži netaisns un personīgs. Māters ir pirmais opozicionārs pašu tautiešu vidū. Nacionālajā ideoloģijā Māters jaunus elementus neienes un nesniedz arī tās tālāku izveidojumu. Jaunais bija Mātera veclatviešu un jaunlatviešu apvienības mēģinājums, kas viņam neizdevās.

Mātera darbību vērtējot, Līgotņu Jēkabs raksta: "Pirmā atzina un novērtēja Māteru Juri latviešu zemniecība. Tā viņu guldināja zemes klēpī, tā gādāja arī par viņa atstāto bāru - divu dēlu audzināšanu, sarīkojot šim nolūkam 1885. gadā bazāru. 1896. gadā Jelgavas lauksaimnieku biedrība uzcēla arī akmeņa piemiņas zīmi uz Māteru Jura kapa vietu, lai to uzglabātu nākamām paaudzēm." 25) Zemnieki saprata, ka Māters eīnijās viņu labā un parādīja viņam lielu uzticību, viņa labajās un ļaunajās dienās. Līgotņu Jēkaba vērtējumā Māters ir

atzīstams par lielu un vērtīgu darbu veicēju mūsu kultūrvēsturē.

Blanks par Mātera vēsturisko misiju uzskata vec-latviešu un jaunlatviešu apvienošanu un jaunas latvietības radīšanu, bet Māters /to neveikdams, Blanka vērtējumā paliek par pirmo un līdz šim vēl latviešos nepārspēto polemīki, par publicistikas mākslas sliktākā žanra lielmeistaru. ^{26/} Kāpēc Māters nevarēja radīt jaunu latvietību? Blanks domā, ka tauta viņu vēl nesaprata. Tā saprata labāk sev radniecīgo materiālismu visšaurākā, personīgā nozīmē bez tautas kopības apgaurojuma.

Vispār, kā to atzīst Goba, stabila sprieduma par Māteru trūkst.

Manā vērtējumā Mātera galvenā nozīme ir cīņā par zemnieku labklājību, kur viņam savi nopelni.

P _ i e z ī m e s .

- 1) Māteru Jura kop. r. I sēj. 98. lpp.
- 2) " " " " " " 155. "
- 3) 1902. g. Vārdā 135. nr.
- 4) 1877. g. Baltijas Zemkopja 15. nr.
- 5) Māteru Jura kop. r. I sēj. 180. lpp.
- 6) " " " " " " 223. lpp.
- 7) Septītā vēstule par Baltijas sadzīvi.
- 8) 1877. g. Baltijas Zemkopja 15. nr.
- 9) 1880. g. Tiesu Vēstneša 1. nr.
- 10) E. Blankaš Latviešu tautas atmoda 179. lpp.
- 11) 1875. g. Baltijas Zemkopja 35. nr.
- 12) 1884. g. Tiesu Vēstneša 1. nr.
- 13) Ceturtnā vēstule par Baltijas sadzīvi.
- 14) 1877. g. Baltijas Zemkopja 3. nr.
- 15) 1884. g. Tiesu Vēstneša 16. nr.
- 16) Piektā vēstule par Baltijas sadzīvi.
- 17) Sestā " " " "
- 18) " " " " "
- 19) 1902. g. Vārdā 134. nr.
- 20) " " " " "
- 21) 1877. g. Baltijas Zemkopja 8. nr.
- 22) 1881. g. Tiesu Vēstneša 2. nr.
- 23) " " " " " "
- 24) 1879. g. Baltijas Zemkopja 51. nr.
- 25) Māteru Jura kop. r. I sēj. 252. lpp.
- 26) E. Blankaš Latviešu tautas atmodas 173.,
174., 178. lpp.

I z l i e t o t ā l i t e r ā t ū r a .

Māteru Jura raksti:

1. Jaunlatvieši.
1875. g. Baltijas Zemkopja 35. nr.
2. Otrā vēstule par Baltijas sadzīvi.
1877. g. Baltijas Zemkopja 3. nr.
3. Ceturtā vēstule par Baltijas sadzīvi.
1877.g. Baltijas Zemkopja 6. nr.
4. Piektā vēstule par Baltijas sadzīvi.
1877. g. Baltijas Zemkopja 8. nr.
5. Sestā vēstule par Baltijas sadzīvi.
1877. g. Baltijas Zemkopja 9. nr.
6. Desmitā vēstule par Baltijas sadzīvi.
1877. g. Baltijas Zemkopja 15. nr.
7. Vācu valoda latviešu tiesās.
1879. g. Baltijas Zemkopja 51. nr.
8. Visaugstāki pavēlētas tiesu reformas Baltijas gubernā. 1880. g. Tiesu Vēstneša 1. nr.
9. Visaugstāk pavēlētas agrārās reformas Baltijas gubernā. 1881.g. Tiesu Vēstn. 2. nr.
10. Latviešu avīžu jaunākie grēki.
1884. g. Tiesu Vēstneša 16. nr.
11. Neaizmirstulītes.
1902. g. Vārda 134. un 135. nr.

Līgotņu Jēkaba raksti:

1. Māteru Juris Kurzemes Biškopības biedrībā.
2. Māteru Juris Rīgas un Jelgavas Latv. b-bās.

3. Māteru Jura politiskā programma.

4. Māteru Juris - jurists.

5. Māteru Jura mūža vakars.

Grāmatā Māteru Jura Kopoti raksti I

Līgotņu Jēkaba sakārtojumā un redakcijā 1924.

E. Blanka raksti:

1. Māteru Juris.

2. Tautiskās kustības nozīme.

Grāmatā Latviešu tautas atmoda 1927.

A. Gobas raksts:

Māteru Juris - stāstnieks.

Prof. Bērziņa rediģ. lit. vēst. II d. 1935.

Ž. Unama raksts:

Avižniecības nodibināšanās un tautiskā laikmeta avižniecība.

Prof. Bērziņa rediģ. lit. vēst. II d. 1935.